

TYRANNENS
DÖD

ALFONSO EL SABIO.

Tyrannens död

Personerna :

Ali
Omar
Muhammed
(morer)
Konung Alfonso X den vise av Kastilien (1252-82)
Sancho, hans son (död 1295)
En minister
En tjänare hos morerna

Tyrannens död

Scen 1. Tre arabhövdingar i ett tält. 1284.

Ali Vem är denne främling egentligen?
Omar En mystisk person. Han lider av exempellös ödmjukhet.
Ali Vad vill han av oss?
Muhammed Det vet vi inte ännu. Vi misstänker naturligtvis lömsk beräkning.
Omar Allt som sker här i livet är endast lömsk beräkning.
Muhammed Du sa det, Sherif Omar.
Ali Men vad skall vi göra med honom? Skall vi ta emot honom?
Muhammed Vi kan inte visa ogästvänlighet emot honom vem han än är.
Ali Så låt oss åtminstone få tala med honom.
Omar Det är det minsta vi kan göra.
Muhammed (till en tjänare) Bjud honom komma in, Rafael.
Tjänaren Ja, herre.
Ali Och om han visar sig vara en hög herre?
Skall vi då våga lyssna till honom eller skall vi köra ut honom?
Omar Det får väl bero på vad han har att säga.
Muhammed Om han bara säger sanningen har vi väl inget att frukta av honom.
Men om han kommer med lögner....
Omar Kan man frukta lögner av honom?
Muhammed Han har sagt till någon att han är en konung.
Ali Ve oss!
Muhammed Därför är det av största vikt att vi forskar närmare i saken.
Men vi måste gå försiktigt till väga. Han kan vara sänd av Allah.
Omar Han är säkert sänd av Allah.
Muhammed Tror du det?
Omar Jag antar det, eftersom han är så mystisk.
(Främlingen släpps in.)
Ali (reser sig) Stig in, gode främling.
Främlingen Tack.
Muhammed Det där är Ali, det här är Sherif Omar, och jag själv är Sheik Muhammed.

Främlingen Jag hälsar er, gode herrar.
Omar (till Muhammed) Han verkar verkligen mycket ödmjuk.
Muhammed (till Omar) Ja, det var ju det du redan sade.
Sitt ned, Ali. Och det gäller er också, främling.
Främlingen Tack.
Muhammed Vad kan vi göra för er? Jag antar att ni är kristen?
Främlingen Det är riktigt.
Muhammed Ni har kommit hit ensam av någon anledning för att söka vårt skydd.
Vad är anledningen?
Främlingen Mina herrar, jag är medellös.
Omar Om det är ert dilemma, varför söker ni då inte bistånd hos era kristna bröder?
De kan nog lättare ge er hjälp än vi, ty hos oss är de flesta medellösa.
Främlingen Mina herrar, det är värre än så.
Ali Ni är mer än bara medellös?
Främlingen Ja.
Muhammed Vi har hört att er religion är stollig nog att ibland bannlysa sådana som har
något att säga till om. Har ni blivit bannlyst?
Främlingen På sätt och vis.
Ali Vill ni konvertera?
Främlingen Nej, det kan jag inte, lika litet som ni kan konvertera till kristendomen.
Det vet ni säkert lika väl som jag, att religion är något man föds till
och icke något man själv väljer.
Muhammed Ändå behagar ni tvångsdöpa folk.
Främlingen Liksom ni med våld omskär kristna barn som ni kidnappat.
Båda metoderna är en skam för båda religionerna.
Ali Ni talar som Alfonso den vise.
Främlingen Jag är Alfonso den vise.
Alla tre arabhövdingarna (härpa) Vad!?
Främlingen (lugnt) Jag sade, att jag är Alfonso den vise.
Omar Driver ni med oss?
Alfonso Tror ni mig inte?
Muhammed Ni får ursäkta, men ni förstår säkert, att det ej är alltid, som man kan tro sina
egna ögon.
Omar Om ni är kung Alfonso, vad gör ni här?
Ali Har ni tagit er armé med er, och står den utanför och väntar på ert tecken?
Alfonso Jag är utan armé.
Muhammed Kommer ni som politiker eller som vän?
Alfonso Jag kommer som skyddsökande.
Muhammed Då kommer ni som politiker, och då kommer ni med bekymmer.
Alfonso Jag är rädd för det, – ja.
Ali Var för är ni inte hemma i ert eget land?
Alfonso Jag har inget eget land.
Ali Men ni har ju regerat i flera decennier!
Omar Har ni abdikerat?
Alfonso Nej.
Muhammed Vad har då hänt?
Alfonso Min son Sancho har vräkt mig från tronen.
Omar Och vad har han givit er i stället?
Alfonso Ingenting.
Ali Det här liknar ju ingenting.
Alfonso Nej, det är det det inte gör.
Muhammed Och så kommer ni hit. Vad tror ni vi kan göra åt saken?
Alfonso Jag vet inte vad ni kan göra åt saken. Det är därför jag kommit hit.

Muhammed Men min gode man, vare sig ni är kastilianernas konung Alfonso den tionde kallad den vise eller ej, så kan ni bara inte göra.

Alfonso Vad kan jag annars göra?

Omar Hur kunde ni gå med på att låta er vräkas av er son?

Alfonso Han använde sig av våld, och det ville inte jag använda mot honom. Hellre än att störta landet i inbördeskrig gick jag frivilligt.

Omar Med andra ord, om ni satt hårt mot hårt hade ni blivit slagen direkt, ty ni hade inte haft någon armé.

Alfonso Så kan man också se det.

Muhammed Min gode kollega, detta är en högst pinsam affär. Vet ni om att ni kommit för att söka hjälp hos det folk som ni mest av alla ivrat för att få utrotat ur Spanien? Är ni medveten om att ni för de flesta araber i Spanien är deras värste personliga fiende? Vet ni om att ingen skulle fråga efter om vi här och nu valde att omedelbart hämnas alla vårt folks oförrätter på er med att omärkligt röja er ur vägen?

Alfonso Jag är medveten om alla de risker som jag löper.

Muhammed Då är ni en modig man i all er feghet.

Alfonso En av era persiska tänkare har sagt, att fegheten är vis, men dumheten är modig.

Muhammed Perserna är inte araber. Vi är araber och sätter modet högre än fegheten. Ni har flytt från ert land utan strid och låtit er son usurpera tronen utan motstånd. Det kallar jag fegt, även om ni är världens erkänt visaste människa.

Alfonso Perserna är visare än araberna. Men ni tar fel om ni tror att jag har givit upp. Det är därför jag har kommit till er.

Omar Vill ni använda Spaniens förtryckta araber till att göra uppror mot Kastilien? Det drömde inte ens El Cid om att göra. Han hade ännu kunnat göra det om han hade velat. Många araber bad honom om det. Med honom som ledare hade alla Spaniens högfärdiga konungahus lätt kunnat sopas undan. Men han föredrog att bedra både kristna och araber för att tjäna sig själv. Och det tror vi att ni också är ute för att göra, när ni överger er religion för att använda er av oss okristna för era politiska syften.

Alfonso Din försiktighet hedrar dig, Sherif Omar. Emellertid är saken mera komplicerad än du tror. Jag vet att araberna idag inte är lika starka som de var för hundra år sedan, när ännu en El Cid kunde lida nederlag mot dem. Jag vet att jag själv bidragit till att urholka arabernas politiska makt ytterligare i Spanien. Jag vet att jag med er hjälp inte har någon chans att återvinna Kastiliens krona. Och det är därför jag har kommit till er. Hela kristenheten kommer att kalla mig förrädare, och min son kommer att stämpla mig som en sådan. Men jag har bara kommit hit till er som en förlorare för att söka mina bröder bland andra förlorare.

Muhammed Då har du i alla fall kommit som broder och vän.

Omar Helt maktlösa är vi emellertid inte, och mot de kristna skulle säkert judarna stå på vår sida. Även om vi inte är starka militärt kan vi åstadkomma en hel del på underjordisk väg.

Muhammed Sherif Omar, dina spekulationer är farliga för vår säkerhet.

Ali Får jag fråga vår kristne konung här, – vill ni återta er krona och makt i Spanien?

Alfonso Ärligt talat, Ali, så vet jag inte. Jag vet bara att jag inte kunde stanna där. Därför måste jag lämna kristendomen för att finna nya vänner utanför min egen religion, ty mina egna religionsbröder kastade ut mig.

Muhammed Kung Alfonso, gå till judarna. Där har du dina riktiga olycksbröder. Även de för olycka med sig.

Alfonso Menar du det, mäktige Sheik Muhammed?

Ali Skall den gode konungen få gå som en vagabond härifrån?

Muhammed Vi araber är för svaga för att mera våga inkräkta på de kristnas politik här i Spanien. Ditt förslag, Omar, om hur vår gäst skulle kunna hjälpas kunde leda till att såväl araber som judar småningom blir utrotade här i landet. Det vill jag inte medverka till.

Omar Muhammed, det var bara ett förslag.

Muhammed Ett farligt förslag, emedan det är realiserbart och lockande.

Ali Vi kan väl i alla fall inte kasta ut vår gode kunglige gäst?

Muhammed Nej, inte omedelbart.

Alfonso Utan när?

Muhammed Eventuellt efter att vi har provat dig, Alfonso. Först vill vi veta mera om din historia. Berätta oss vad som egentligen har hänt. Sedan skall vi som opartiska realpolitiker ta ställning till ditt fall med hänsyn till vår religion.

Omar Ja, Alfonso, vi vill gärna veta mera. Var så god och berätta.

Ali Det är rimligt, ädle konung, eftersom du ansökt om vår hjälp, att vi får veta mera, så att vi blir tillfredsställda rent intellektuellt. Var så god och börja.

Alfonso Nåväl, mina herrar, eftersom ni ber om det, så måste jag väl göra vad jag kan för att uppenbara hela sanningen. Det tror jag för övrigt att är det sista jag ännu är i stånd till att utföra här i livet. Var så goda!

Scen 2. 1274. Hovet i Toledo.

Sancho Far, varför försöker du egentligen bli tysk-romersk kejsare?
Kan du inte nöja dig med att vara kung?

Alfonso Min son, du ställer mig den svåraste fråga som någon kan ställa mig, och jag tvivlar på att du rätt kan förstå svaret.

Sancho Men jag vill gärna försöka förstå det.

Alfonso Varför?

Sancho Därför att jag är din tronföljare.

Alfonso Varför vill du försöka förstå det emedan du är min tronföljare?

Sancho Därför att jag som tronföljare känner ansvar för ditt rike i framtiden.

Alfonso Bra, min son. Då skall du även få ett svar på din fråga. Jag försöker bli tysk-romersk kejsare av den anledningen att jag känner ansvar för världen.

Sancho Men du äger inte hela världen.

Alfonso Det säger din moder också. Ändå känner jag ansvar för den.

Sancho Varför då?

Alfonso Jag skall berätta för dig om den sista riktiga kejsaren. Han hette Fredrik II av Hohenstaufen, och han uppfostrades av påven själv till att bli världens klokaste furste.

Sancho Vilken påve var det?

Alfonso Innocentius III, den mäktigaste av alla påvar. Det var han som stadfäste Dominikaner- och Franciskanerordnarna.

Sancho Var det inte han också som lät införa antisemitismen?

Alfonso Jo, delvis, och det var därför kejsar Fredrik vid mogen ålder vände sig emot påven.

Sancho Hur kunde han göra det?

Alfonso Han ansåg att påven var intolerant mot araber och judar, och det var han också. Kejsarens ideal var att såväl araber och judar som kristna skulle kunna leva och arbeta i fred med varandra, sålunda förekom det vid kejsarens hov både judar och kristna och muslimer som alla tålde varandra och hade samma privilegier, och det fungerade bra. Kejsarens hov var det mest lysande och lärda i världen, han hade de högsta representanterna för alla tre religionerna som sina närmaste rådgivare och även astrologer och grekisk-ortodoxa kristna, och det mådde hela världen gott av. Men påven sade: "Du måste bannlysa alla judar och araber från ditt hov!" Men då svarade kejsaren: "Det är jag som bestämmer vem som blir väl mottagen i mitt hus och vem som inte blir det!"

"Vägrar du lyda min önskan, egensinnige?" hotade påven.

"Ingen påve har någonsin tidigare bestämt över någon kristen undersåtes hushåll," svarade kejsaren.

"Men du är kejsare över världen! Du måste inse ditt ansvar!"

"Det är just det jag försöker göra."

Det vägrade påven att förstå, och då började brytningen mellan dem. Den blev fatal för båda. Både Vatikanen förlorade sin makt över världskyrkan, och kejsaren förlorade sin makt över världen, genom att båda förlorade sin makt över varandra.

Men världen har givit påven fel och kejsaren rätt. Man anser att påven gick för hårt fram och handlade politiskt dumt, medan kejsarens politik var fullkomligt riktig. Påven ägnade resten av sitt liv åt att motarbeta kejsaren, och dennes liv blev i fortsättningen ständigt allt svårare. Ingen av hans söner, varken Manfred eller Karl av Anjou, blev kejsare efter honom, och ätten Hohenstaufen förlorade sin makt med honom. I stället blev det Hohenzollern, Habsburg och Luxemburg.

Sancho Och hur kommer du in i bilden?

Alfonso Jag anser, och många anser med mig, att jag idag är den ende fursten som lever upp till den siste riktige kejsarens ideal. I mitt rike lever kristna och judar i fred med varandra, judarna särskilt har här lyckats skaffa sig en trygghet för de kristnas aggressioner som de aldrig har haft tidigare sedan före Kristus, de har hjälpt till med att göra Spanien till det mest utvecklade och mest kultiverade landet i världen, se på alla våra judiska skalder och vetenskapsmän och filosofer, se på Moses Maimonides, i mitt rike arbetar judar och kristna tillsammans, och det får de inte göra i något annat rike. Och min önskan är att även araberna småningom skall kunna komma i åtnjutande av samma privilegierade medborgarskap.

Sancho Det går aldrig.

Alfonso Och varför inte det?

Sancho Far, du är alldeles för naiv. Du känner inte dominikanerna.

Alfonso De är det enda kristna sällskap som jag helst hade varit utan.

Sancho Men de är mäktiga och kan sina saker. De låter aldrig muslimerna bli lika goda spanjorer som de kristna, och helst uteslöt de även alla judar ur sin stat. Med din toleranta politik får du aldrig de mäktiga dominikanerna med dig.

Alfonso Det struntar jag i så länge jag gör vad som är rätt, och något annat är jag inte intresserad av att göra.

Sancho Min far, din idealism förblindar dig. Du måste också räkna med de onda krafterna i världen.

Alfonso Om en furste i maktställning vill göra gott måste han utesluta alla onda krafter ur sitt arbete.

Sancho Och du tror du kan bli kejsare utan att ta till onda medel? Vet du då inte att all makt här i världen enbart hålls uppe av avund, intriger och korrruption?

Alfonso Du talar som en politisk rådgivare åt påven. Vem har lärt dig sådana tänkesätt? Är det dominikanerna?

Sancho Nej, far, jag har studerat verkligheten.

Naturligtvis har du rätt, far. Du är vår tids lärdaste furste, den visaste konungen i världen och kanske dess mest upplyste ledare. Därmed kanske du är kvalificerad som kejsarkandidat. Men du kan icke tro att du bara kan bli vald till kejsare utan vidare. Du kan inte ta för givet att de tysk-romerska kurfurstarna är lika goda människor som du. Du måste handla för din sak om du vill nå den. Du måste köpa dina röster. Påven vore inte påve om han inte i god tid hade mutat alla sina kardinaler.

Alfonso Inser du inte, min son, att du hädar när du talar så? Även om det är sant vad du säger så får man inte säga det. Skenet är heligare än sanningen. Utan det yttre skenets heliga oantastlighet funnes det varken påvar, kejsare eller konungar här i världen. Om du väljer att tala ett sådant språk gräver du blott din egen grav.

Sancho Har du då aldrig i ditt långa liv, far, mutat en enda person?

Alfonso Jag har investerat i representation. Det är allt. Jag har aldrig försökt köpa någons åsikter om han redan ägde några andra än de önskvärda.

Sancho Då är du för god för denna världen, far. Du blir aldrig kejsare. Med alla dina judar och alla dina muslimer kommer du ingenstans. Som El Cid får du söka hjälp hos dem när du blir fredlös. Det är den enda nytta du någonsin kommer att få av din tolerans. Det är ingen idé, far, att du ens försöker bli kejsare.

Det finns många kandidater som är både är mäktigare och mera hänsynslösa än du.

Alfonso Du råder mig att avstå från att följa min ansvarskänsla för världen?

Sancho Din ansvarskänsla för världen kommer att bli utskrattad och avvisad. Du skulle passa bättre som tiggarmunk än som kejsare.

Alfonso Kejsar Fredrik II var en stor man i sin oändliga tolerans och godhet. Han var den ende kristne någonsin som lyckats inta Jerusalem utan våld.

Sancho Han hade köpt alla araberna.

Alfonso Nej, han var så vidsynt och storsint att araberna släppte in honom gratis. Lika gästvänligt som han tog emot alla araber vid sitt hov, lika gästvänligt blev han hyllad utan bråk i Jerusalem. Världen behöver sådana ledare som han. Just nu finns det inga sådana ledare i världen. Jag kan dock bli det. Min lärdom är namnkunnig i hela världen. Mina astronomiska tabeller, som jag utarbetat tillsammans med judar och araber, har väckt en oerhörd uppskattning i hela världen, och de innebär ytterligare ett framsteg från etablerad vidskepelse mot upplyst vederhäftig vetenskap.

Sancho Med sådana medel gör du dig bara till påvens fiende.

Alfonso Med sådana medel skaffar jag mig inga fiender men bara vänner för framtiden i evighet. De som vill göra sig till mina fiender får göra det själva. Jag tänker inte hjälpa dem.

Sancho Du är omöjlig, far.

Alfonso Nej, jag är fullt möjlig. Det är bara du som är inskränkt.

Sancho Men inskränktheten segrar alltid.

Alfonso Inskränktheten kan aldrig besegra förnuftet.

Sancho Idealism är aldrig förnuftigt.

Alfonso Förnuftet är i sig en idealism.

Sancho Och vad gör du sedan när du blivit kejsare? Sparkar ut påven från Rom?

Alfonso Nej, jag lämnar honom i fred och inbjuder honom till fortsatt samarbete.

Sancho Och om han lägger krokben för dig?

Alfonso Då gräver han sin egen grav.

Sancho Och om han först puttar ner *dig* i den?

Alfonso Då följer han desto säkrare efter.

Sancho Och vad har *du* i så fall vunnit på affären?

Alfonso (tiger)

Sancho Svaret är: ingenting utom din eviga olycka.

Alfonso Du försöker utrannsaka framtiden. Det kan du inte göra. Människan kan bara spå men inte göra någonting åt sitt eget öde. Ens öde består av alla de drastiska händelser i ens liv som man aldrig förutsåg själv. Det är de som formar karaktären. Om Gud vill blir jag kejsare. Om han inte vill det, så kan varken du eller jag göra någonting däråt.

Sancho Det är säkrast att ta för givet att han inte vill det.

Alfonso Om alla tänkte så skulle mänskligheten dö ut. Om Gud inte ibland ville detsamma som människan skulle mänskligheten aldrig ha kommit så här långt.

Sancho Mänskligheten kommer alltid vidare, men individerna offras hänsynslöst för dess framfart.

Alfonso Om det är Guds vilja, så må jag då offra mig. Men aldrig att jag avviker ett uns från min plikt att försöka erövra kejsarämbetet.

Sancho Den som medvetet gör något för att han anser det vara sin plikt försvarar därmed sin egen dumhet. Det håller aldrig.

Alfonso Det är lätt att kritisera men svårt att verka konstruktivt.
Vill du då inte bli arvinge till en kejsares tron?

Sancho Äntligen sade du någonting vettigt för första gången i dag, far.
Naturligtvis vill jag efterträda dig om du blir kejsare.

Alfonso Hjälp mig bara bli kejsare, så får du resten gratis.

Sancho Jag skall gärna göra vad jag kan för dig, far.
Men lita inte på mig om det går dig illa,
för jag personligen betraktar överlevnadspolitikerna som den enda sanna politiken.
All annan politik anser jag att är livsfarlig mest för en själv.

Alfonso (saktmodigt) Allt roligt här i livet, Sancho, är livsfarligt.

Scen 3. 10 år senare. Konungens studiekammare.

Alfonso Jag är gammal och trött. All min levnads ansträngning har endast lett till ständigt svårare otillfredsställelse. Jag blev min tids allra lärdaste man, och mitt vett överglänste, min kunskap blev bredare än själve Thomas Aquinas', och ändå blev jag aldrig lycklig. Jag härskade över ett land och ett hov som var världens förnämsta, högst utvecklade och mest sansade, hela min vetenskap ställde jag villigt till Spaniens och världens förfogande, och all den visdom jag utvecklat under ett långt liv av strävsam och arbetsfylld fred sökte jag taga ansvar för med att försöka bli tysk-romersk kejsare. Hade jag blivit det hade jag bättre förmått tjäna, älska och utveckla världen. Jag önskade under en spira förena latinskt och germanskt, Mäster Eckharts och Thomas Aquinas' universalismer, arabisk naturvetenskap och mosaik rättslära med kristen moral, filosofiska skolor i fullständig frihet till forskning med samtliga tänkbara religiösa inriktningars trosfrihet. Allt detta hade jag lyckats med i min konsekventa fredspolitik under detta mitt valspråk: "Fred till varje pris!" – om jag lyckats bli kejsare. Men ingen så mäktig fredsfurste önskades mera i världen. Man fick redan nog av den alltför välmenande Fredrik den andre. En kejsare över såväl det latinska som över germanerna kan aldrig komma i fråga mer. Situationen är exakt den samma som under kung Salomo, som ej fick hålla sitt tempel i fred, och som under Augustus och Marcus Aurelius, som ehuru själva fulländade, dock aldrig tilläts fullända det universella imperiet, och som under Fredrik den andre, som under sig kunde förena muslimskt, judiskt, kristet och världsligt blott för att torteras ihjäl av fanatikernas småaktiga kottierier. Förbannelse över all snödhet i världen! Men vem kommer nu här och stör mig? (*En minister kommer in.*)

Ministern Med er tillåtelse, ert majestät, ni är under arrest.

Alfonso Min vän, kommer ni avsiktligt hit för att rubba mina cirklar, eller kommer ni bara för att jävlas?

Ministern Hans majestät konungen har skickat mig hit för att arrestera er.

Alfonso Vem är då hans majestät konungen om inte jag? Min dubbelgångare?

Ministern Er son Sancho har övertagit regeringen.

Alfonso Detta är ju absurt! Med vilken rätt? Behagar han driva med sin gamle far?

Ministern På rådets uppdrag har han övertagit regeringen, då det har funnit er inkompetent för vidare regering.

Alfonso Detta tarvar en förklaring. Allting verkar alltför likt ett dåligt skämt.

Ministern Politiken skämtar aldrig, ert majestät.

Alfonso Om detta icke är ett skämt så kan jag dock ej heller ta det på allvar.

Sancho (kommer in) Far, ursäkta mig, men jag blev uppehållen. Annars hade jag kommit själv och underrättat er om rådets beslut.

Alfonso Vad är detta, Sancho? Är jag avsatt?

Sancho Ja, far, ni är avsatt.

Alfonso Varför?

Sancho All din politik har misslyckats, far. Du har utarmat landet i dina försök att bli tysk-romersk kejsare, och det blir du nu aldrig. En politiker som misslyckats måste avgå. All din makt är förspild. Du har ej längre någon kontakt med verkligheten. Folket känner dig inte längre och vill ha en konung som är tillgänglig. Du har övergivit världen för dina ideal. Du duger endast hädanefter till att gå i kloster och bli munk, vilket dominikanerna rekommenderat dig redan i många år.

Alfonso De avundas min makt i vetenskapens värld. Det är hela saken.

Sancho Ingen vill ha dig som konung här i landet längre, far. Det är hela saken.

Alfonso Och du kastar bara ut mig?

Sancho Nej, du får gå frivilligt.

Alfonso Jag älskade dig, min son, och jag försökte ge dig allt. Kunde du inte ha väntat tills jag var död eller åtminstone senil? Måste du ta makten med våld? Måste du därigenom besudla den tron som jag hållit fläckfri så länge jag haft den och som i princip fått vara fläckfri ända sedan El Cids dagar? Måste du inleda Spaniens förfall och undergång? Kunde du inte ha låtit mig få avsluta denna ärorika regeringstid i fred? Måste du inför hela världen skämma ut dess mest respekterade furste och hela hans livsverk?

Sancho Du har misslyckats politiskt, far. Du måste ta konsekvenserna.

Alfonso Nej, min son, det är du som från början misslyckas som politiker med att ta detta steg. Du är bara 25 år gammal. Hur tror du att du kan leda en regering som det tagit mig 30 år att bygga upp?

Sancho De flesta av dina gamla rådsherrar är redan avskedade. Finanserna är förstörda, och vi måste effektivt införa ett nytt skattesystem för att få landet på fötterna igen.

Alfonso Vem tänker ni plundra? Judarna och araberna?

Sancho Vi tänker inte plundra dem. Vi tänker bara beröva dem vissa onödiga privilegier.

Alfonso Min son, du inleder ditt lands undergång. Den kristna-judiska-arabiska kastilianska staten har byggts upp under tre århundraden till en mönsterstat utan like i hela Europa. Du tänker nu börja urholka denna med att utsuga två av dess tre stöttepelares förmögenheter. Gör du det lämnar dessa landet, och Spanien faller över ända. Nej! Låt mig tala till slut. Du tänker bara beröva dem vissa onödiga privilegier, säger du. Ja, det börjar med det. När ett rofferi väl kommit i gång fortsätter det sedan av bara farten. Landets idag trohjärtade och pålitliga judar och araber kommer att utsugas mer och mer tills man stjälar allt av dem och tills man till slut fördrivar dem ur landet. Det är den vanliga undergångsrutinen: utsugning, fördrivning, undergång. Sancho, du kan inte besegra historiens lagar. Visst är det modigt och manligt av dig att genast vilja åtgärda alla landets missförhållanden och stryka ett streck över allt förflutet, men det leder med tiden bara till onödiga beklagliga universella tragedier som sedan historien i evighet skall beskylla oss för till Spaniens eviga vanära. Vill du verkligen det?

Sancho Min far, det finns ingen väg tillbaka. Besluten är fattade och har underskrivits. Du måste gå.

Alfonso Vart?

Sancho Vart du vill. Du är fri. Jag har bara befriat dig från den politiska makten. Du har härmed fått full ansvarsfrihet för hela din långa regering. Men du får aldrig mer ha något med politiken att göra. Från och med nu skall varje politisk handling från din sida betraktas som ett landsförräderi. Allt vad du företar dig kan komma att användas emot dig.

Alfonso Min son, du vet inte vad du gör.

Sancho Min far, du är gammal.

Alfonso Jag är inte mer än sextio.

Sancho En god kung bör inte bli äldre på tronen än så.

Alfonso Du är inte kompetent till att regera.

Sancho Du har själv lärt mig allt.

Alfonso Din regering kommer att sluta i olycka och en för tidig död för din del!

Sancho (till Ministern) Hör så gaggig han är.

Far, jag tänker inte höra på dig längre. Jag har viktigare plikter att sköta.

Var så god och gå hem. Mitt ärende är slutfört, och du har bara att rätta dig därefter.

(går)

Alfonso (till Ministern) Menar han faktiskt allvar?

Ministern Jag är rädd för det. Ingen grand av Spanien kommer längre att bry sig om er. Alla har fått instruktioner från den nya regeringen om att ignorera allt vad ni säger och gör.

Alfonso Då har jag alltså ingenting mer i Spanien att göra.

Ministern Ni har er lärdom, era böcker och alla era lärda medarbetare.

Alfonso Vad är de utan Spanien? Jag har förlorat mitt land och mitt folk. All lärdom i världen kan icke kompensera den förlusten. Jag måste vinna dem åter eller gå under.

Ministern Gör ingenting dumt, ers majestät.

Alfonso (ödmjukt och uppgivet) Käre vän, det återstår ingenting annat för mig här i livet att göra.

Scen 4. Som scen 1.

Muhammed Ni förelägger oss ett mycket allvarligt problem, konung Alfonso den vise av Kastilien.

Alfonso Jag är medveten om det.

Omar Vi har överlagt sinsemellan och ingående diskuterat er situation men lika fullt kommit fram till ett enhälligt beslut.

Alfonso Jag ber er att förelägga mig mitt öde.

Ali Konung Alfonso, den tionde Alfonso av Kastilien, kallad den vise av hela världen, betraktad som världens lärdaste furste, borde mera rätteligen kallas den rättrådige eller den rättvise. Ni har bemödat er om att i hela ert liv sträva efter samma ideal, som har varit universalmonarkins odödliga idé i dess renaste och ädlaste form. Ni har önskat under en och samma spira förena kristendom, judendom, islam och vetenskap. Det har ingen försökt utom ni sedan den tysk-romerske kejsaren Fredrik II av Hohenstaufen, en herre som vi morer minns med särskild förkärlek, då han förstod oss som ingen kristen förstätt oss förut. Likväl bannlystes han av påven, som förföljde hans familj och hans politik till döds. De kristna fanatikerna gav sig inte förrän hans minne var utplånat ur hävderna med hans mördade barn. Vi araber trodde på honom och älskade honom, som vi även vördade den store El Cid, men de kristna förrådde honom liksom de förrådde El Cid och som de även förrått er. Även om vi kan tro på er och älska er så kan vi inte ha något förtroende för världskristenheten som behandlar sina ädlaste ledare på sådant sätt. Därför, vördade konung Alfonso av Kastilien, måste vi neka er all vår hjälp. Vi tror inte att vårt stöd av er kan gagna vår sak i världskristendomens ögon. Tvärtom kan den endast skada er egen sak ytterligare. Med era höga ideal har ni velat sätta er över både påve och Moses, vår profet och världsordningen, och ni har inte lyckats i er strävan. Vi kan icke riskera att muslimernas sak skadas ytterligare här på den Iberiska halvön genom er uppvigling av oss. Vänd er till judarna, om de kristna ej längre vill ha er. De blir hjärtans glada åt varje vilken flykting och fredlös som ej har någon annan hamn att söka tillflykt i än i den mest nerslitna och degenererade av alla: den judiska. Den som hela världen övergiver skall judendomen tacksamt ta emot som botten av hela den hierarkiska världsordningen: lägre än till judendomen kan ingen sjunka. Och vi vill icke följa er dit. Vi vill icke ha ytterligare bråk med de kristna spanjorerna. Vi vill fortsätta leva i fred med dem som hittills, och ni kan skada detta förhållande med att på nytt ägna er åt politik fastän det numera borde vara under er värdighet. Så gå hem, kung Alfonso, och finn er i ert öde.

Alfonso Ni kastar således ut mig i natten för att jag skall återvända till min skam och vanära?

Muhammed Det är ingen skam att vara världens visaste furste.

Alfonso Jo, om man ej får vara furste längre.

Omar Ni är en evig furste i visdomens rike.

Alfonso Det är alla galningar på asylen fast de bara vet om det själva.

Muhammed Ingen kommer någonsin att spärra in er.

Alfonso Nej, men efter mitt avsked har alla inklusive ni ständigt förskjutit mig.

Omar Ni är fri, kung Alfonso. Njut av er frihet från ansvar och arbete!

Alfonso Det var mitt ansvarsfulla arbete som höll mig levande.

Ali Vad vill ni då att vi skall göra för er?

Alfonso Islam är idag ännu världens mäktigaste religion.

Muhammed Om ni vill ha åter ert rike är ni en narr.

Alfonso Jag söker bara en försvarsadvokat mot min åklagare kristenheten.

Muhammed Men ni är ju kristen själv?

Alfonso Ja, men kristendomen har fel i sin dominikanska intolerans.

Ali Det är kristendomens sak i så fall. Vi är bara muslimer. Vi kan inte förena judar, kristna och morer åt er. Vi måste först tänka på vår egen religion.

Alfonso Ja, ja, var och en måste först tänka på sin egen religion! Var och en måste först tänka på sig själv! Dra åt helvete! Finns det då ingen i världen utom jag som är villig att bekymra sig för hela världens framtid och välfärd?

Muhammed Varken islam, judendomen eller kristendomen är villig att offra sig själv för världen. För att de skall leva vidare som religioner måste de först tänka på sig. Om du vill leva för hela världen måste du klara dig utan islam, judendom och kristendom. Du måste då klara dig helt själv och leva helt allena. Det finns ingen annan väg för universalismen.

Alfonso Ni gör mig besvikna. Ni är då lika inskränkta och småaktiga som de pedantiska kristna och de giriga judarna. Ni är då lika fanatiska som de kristna är småaktiga och judarna är insnöade.

Muhammed Gå ut i vildmarken om du vill häda.

Alfonso Vad ni kallar hädelse kallar jag sanning. Ja, mina vänner, jag skall gå ut i ödemarken till ensamheten och svära all monoteistisk religion evig fiendskap på det att både judendom, kristendom och islam må gå under till världens fromma. Den enda religiösa sanningen som skall bestå är den på korset lidande fastnitade döende Kristus. Han skall anklaga alla religiösa fanatiker i evighet för att de har korsfäst honom, den ende konungen som någonsin frivilligt avstod från all världslig makt och politik. Döden är den gemensamma nämnaren för all religion, och döden skall alltid överleva och triumfera över alla religioner. Kristus dog för den heligaste av alla religioners namn judendomen, och därmed bevisade han all religions intighet. Lidandet och döden är livets enda sanningar. Er förbannade muhammedanism kan dra åt helvete tillsammans med påvens förbannade kopplarkyrka och den evigt korruperade judendomen. Jag skiter i er allihop. Ju heligare ni är, desto mer värdelösa är ni. Höjden av all fåfänga här i världen är en etablerad religion. Sanningen finns endast i den religion som går under, ty sanningen är döden.

(går i misshumör ut därifrån)

Omar (efter en andäktig paus) Behandlade vi honom illa?

Muhammed Nej, han blev bara galen.

Ali Nej, han greps av helig vrede.

Muhammed Han föraktade vår gästvänskap.

Omar Nej, mina herrar, han följde sitt förutbestämda öde och valde att vandra vidare ut i natten ensam utan vare sig kristendom, islam eller judendom.

Muhammed Han gick, som de kristna kallar det, åt helvete.

Ali Ja, han gick åt helvete. Han valde själv att gå dit, så låt oss låta honom gå åt helvete.

Omar Jag är rädd för att det är det enda vi kan göra. Men vi blir ändå utrotade av spanjorerna förr eller senare med vår religion ur de kristnas Spanien.

Ali Han hade kunnat hjälpa oss, om vi tagit emot hans hjälp.

Muhammed Gjort är gjort, och skett är skett. Vi kan icke mer vända tillbaka.

Omar Något säger mig, mina herrar, att evigheten skall beklaga vårt val.

Muhammed Vi valde inte. Han valde själv sin väg.

Omar Nej, sheik Muhammed, vi valde själva bort alla våra möjligheter inför framtiden med att välja bort honom.

Muhammed Du överdriver, sherif Omar.

Omar Det får framtiden utvisa.

Ali Ja, det får framtiden utvisa.

Scen 5. 1286. Som scen 2 och 3.

Ministern Ers majestät, tyrannen är död.

Sancho Vilken tyrann?

Ministern Er herr far.

Sancho Var han en tyrann?

Ministern Så kallade ni honom under hans levnad, och så uppviolade ni folket till att kalla honom.

Sancho Försöker ni ge mig dåligt samvete?

Ministern Ingalunda. Jag konstaterar endast det faktum och meddelar er endast den nyheten att tyrannen är död.

Sancho Kalla honom inte för tyrann!

Ministern Vad skall jag hellre kalla honom? Den fredlöse? Den utstötte? Fattiglappen? Galningen?

Sancho Han var ändå min far!

Ministern Är ni säker på det? Marcus Aurelius var aldrig säker på att Commodus var hans son.

Sancho Likväl gjorde han honom till sin tronarvinge.

Ministern Ja, han ärvde kejsardömet. Men ni berövade er far hans tron medan han ännu levde.

Sancho Han förstörde rikets finanser!

Ministern Är de bättre nu? Ni har berövat judarna och araberna vissa rättigheter, vilket ger varje kristen all rätt i världen att utplundra dem och behandla dem som djur. Följden är att de rika judar och morer som utgjort Kastiliens ryggrad nu överger Kastilien för att flytta till Rom eller Florens eller Tyskland eller Nederländerna. Om ni har räddat rikets finanser har det dock kostat riket all dess kultur. Ett tidigare fritt och drägligt land har ni gjort till en diktatur där var och en vandrar i skräck för sin nästa.

Sancho Tig!

Ministern Jag har alltid troget tjänat er som jag tjänade er fader. Skillnaden mellan er är att han alltid tacksamt lyssnade till sanningen medan ni inte tål att höra den.

Sancho Er sanning är ensidig! Min far förtjänade det slut han fick. Han ruinerade statens finanser, misslyckades i sin politik, fann sig inte i att bli avsatt och försökte då väcka uppror i landet.

Ministern Det är inte sant. Sina sista år framlevde han i ensamhet utan något som helst politiskt agerande.

Sancho När han gick ut härifrån gick han raka vägen till morerna och erbjöd dem sina tjänster.

Ministern Han sökte hjälp hos morerna, vilket dessa nekade att ge honom.

Sancho Du medger det själv! Han sökte hjälp hos dem!

Ministern Han sökte bröd och husrum hos dem, vilket hans kristne son förvägrade honom. Morerna fann det då politiskt lämpligast att följa sonens exempel och även de köra bort honom, för de ville inte bli utplundrade av sonen. Ändå blev de utplundrade av sonen.

Sancho Gav morerna honom ingen hjälp alls?

Ministern En enda. De lovade honom att hans spådom om att sonen ej skulle kunna hålla makten i mer än tio år skulle gå i uppfyllelse.

Sancho Det var den spådomen som gjorde att jag kallade honom galen och körde ut honom. Jaså, den skall araberna se till att gå i uppfyllelse! Vi får väl se! Om araberna vill jävlas med mig kan jag också jävlas med dem! Jag spår att det om två hundra år ej skall finnas en enda muslim kvar här i landet. De skall samtliga vara utrotade! Och jag skall själv begynna verket!

Ministern Ni har redan börjat.

Sancho Och med dem skall även alla judar förjagas, om det kan glädja dem!

Ministern En sådan utveckling har ni sannerligen inlett.

Sancho Spanien skall omfatta hela den Iberiska halvön, och inte en mor eller jude skall få finnas kvar! De skall utrotas! Spanien skall bli den främsta av alla katolska mönsterstater och bli påvens trognaste dotter och politiska stöd! Jag skall ge dominikanerna allt det inflytande de eftersträvar här i landet!

Ministern Det märks att tyrannen är död. Han är redan glömd, och hans efterträdare tar genast i tu med att förstöra hans och hans förfäders trehundraåriga livsverk.

Sancho Ja, han var en tyrann! Tyrannen är död! Låt utropa att tyrannen är död! Låt var man få veta att det nu är slut med alla statsskulder, allt hädiskt filosoferande, all hednisk liberalism, allt arabiskt och judiskt inflytande och all samvetsfrihet! Äntligen skall hela Spanien bli definitivt rättroget!

Ministern Ni utlovar en storslagen framtid åt ert land, ers majestät.

Sancho Ja, det är det ju min plikt som konung att göra. Min far tänkte bara på sig själv. Jag skall tänka på mitt lands framtid.

Ministern Så ni menar att det var fullt riktigt att er far, världens mest ansedda och för sin vishet respekterade man, som dock var Kastiliens konung, skulle bli utstött i ödemarken som en brottsling och få dö i ensamhet och fattigdom?

Sancho Han var en högmodig misantrop som tog avstånd från allt mänskligt.

Ministern Nej, han var en försiktig och sårbar idealist som tyvärr fick lära sig att han inte ens kunde lita på sin egen son.

Sancho Förebrår du mig något?

Ministern Ja, jag förebrår er en sak.

Sancho Vad då?

Ministern Ni krossade er faders hjärta.

Sancho Och vad gjorde han med mig?

Ministern Han gav er allt. Han uppfostrade er till att bli en upplyst furste. Han initierade er i alla politiska problem i god tid, för att ni skulle bli den idealiske övertagaren av hans makt. Men ni fördärvade allt med att krossa den gamle gode mannens hjärta.

Sancho Jag räddade mitt land.

Ministern Endast tillfälligt. Er fars regering var liberal och human. Den gav inte stora fördelar åt folket, men den inspirerade dem till att anstränga sig. Hans Kastilien var ett mänskligt land för mänskliga människor oavsett ras och religion. Ni skänker genast folket stora fördelar och ökar statsmakten. Spanien blir mäktigare och lättare att kontrollera, men folket blir olyckligt. Det uppstår rasism, intolerans och diktatur, och de som går diktaturens ärenden får sin brottslighet och ondska legaliserad, varvid den brottsliga ondskan blir maktfullkomlig i oantastligt statlig förklädnad. Det kan leda till en politisk storhetstid som dock folket måste betala för om inte med sina liv så dock med sin lycka, som det sedan aldrig kan få tillbaka.

Sancho (efter en paus) Hade far någon hälsning till mig innan han dog?

Ministern Nej. Han hade ingen hälsning till någon. Han var helt ensam och dog utan att efterlämna något testamente.

Sancho Hade han ingen vän vid sin sida?

Ministern Ingen.

Sancho Var och hur dog han?

Ministern I en grotta i Kataloniens ödsliga berg nära Montserrat. Han dog av grämelse.

Sancho Grämelse över vad?

Ministern Grämelse över att han någonsin hade trott på mänskligheten.

Sancho Det är mitt fel alltsammans.

Ministern Nej, det är inte ert fel alltsammans. Det är mänsklighetens fel alltsammans. Mänskligheten råkar nu en gång vara sådan till sin natur: den är till majoriteten dum, varför de klokaste är de mest sällsynta och de som råkar mest illa ut.

Sancho Hur kan Gud tolerera en sådan allmänmänsklig dumhet?

Ministern (fjärrskådande) Det sägs att naturen är allvis i sin outrannsackliga världsordning. Om naturen är så klok, hur kan hon då ha gjort mänskligheten så dum? Kanske för att mänskligheten blott skall vara en parentes i naturens kretslopp. Det är kanske meningen att människan skall vara dum för att livet och naturen ständigt skall kunna överleva och förbli allvis i sin outrannsackliga världsordning.

Sancho Du talar precis som min fader.

Ministern Det kommer alltid att finnas sådana som talar med hans röst. Visheten är dess värre tyrannen som mänskligheten aldrig slipper hur hon än försöker.

Sancho Det verkar så, min herr minister, det verkar så.

Finis.

Efterskrift.

"Tyrannens död" är ett kammarspel. Endast två scenbilder förekommer, och rollistan upptar endast sex personer samt en tjänare. I spelet om El Cid förekom morerna endast som en ständigt levande faktor i bakgrunden. Här framträder de i centrum för dramat om konflikten mellan kungen och hans son. Emellertid är kanske den sjätte rollen den viktigaste, den torre, korrekte och fullständigt saklige ministern, som ensam förstår vad allting egentligen handlar om. Det handlar om det kritiska skedet i Spaniens historia när steget togs från medeltid till renässans, från ett unikt statsskick i samvetsfrihetens och toleransens tecken till fascistisk och intolerant diktatur, från den judisk-spanska kulturens och Alhambras tid till inkquisitionens.

Alfonsos desillusion är den samma som El Cids men går längre. El Cids stora varma hjärta blev bara bedrövat, men Alfonso reagerar ursinnigt med att inte bara rycka bort marken under morernas fötter utan även beröva judendomen och kristendomen deras existensberättigande. I hans sista ord ligger hela det kulturvärldshistoriska steget från mystisk medeltid till modern ateism.

Därmed inrymmer dramat hela sin samtid i brytningen mellan medeltid och renässans. Dante var redan en ung man vid kung Alfonsos frånfälle, kyrkan var redan definitivt på glid utför, grunden var redan lagd för Mäster Eckharts djärvheter och reformatorerna i England och Böhmen, och ingen trodde längre på korstågens helgd.

Spanien var den första moderna fascistiska staten där judar och morer och allt spår av deras religioner var utrotade redan 1492. Andra stater skulle senare följa detta exempel med ständigt allt monstruösare resultat. Kung Alfonso X och det som han representerade kan då ses som alternativet och motsatsen till denna utveckling samt dess första offer.

Jämte "Lejonet" skrevs pjäsen våren 1987.

